

СУҒУРТА СОҲАСИНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ ВА ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИ

Кодиров Рахим Каримович

мустақил тадқиқотчи

Давлат томонидан суғурта фаолиятини назорат қилиш ёки маълум даражада тартибга солиш дунёнинг барча мамлакатларидан амалга оширилади. Мавжуд тартибга солиш моделлари муҳим параметрлари жиҳатидан универсалдир ва шу билан бирга улар миллий назорат қилиш тизимлари бўйича фарқланади. Ўзбекистон Республикасининг миллий суғурта бозорини давлат томонидан тартибга солишни самарали ривожлантириш учун хорижий мамлакатларнинг бу борадаги амалий тажрибалари ва йўналишларини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Давлат томонидан тартибга солиш – бу бозор механизмининг ишлаши учун шарт-шароитларни таъминлаш, давлатнинг белгиланган ривожланиш мақсадларига (шу жумладан иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни ҳал этиш) эришиш учун ҳўжалик юритувчи субъектлар фаолияти ва бозор шароитларига давлат томонидан таъсир кўрсатиш чоралар тизимидир.

Бундан ташқари, суғурта фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш методлари сифатида қўйидагилар кўрсатиш мумкин:

– ҳуқуқий методлар – давлат томонидан суғурта шартномаларини тузиш ва бажариш шартларини белгилайдиган, суғурта муносабатлари иштирокчиларининг ҳуқуқлари ва манфаатларини таъминлайдиган фаолият юритиш қоидаларини белгилаш;

– иқтисодий методлар – солиқ нормалари ва бюджет сиёсати орқали суғурта фаолиятини тавлар томонидан рағбатлантириш;

– маъмурий методлар – суғурта қонунчилиги, лицензиялаш, барқарорлик ва тўлов қобилияти талабларига риоя этилишини давлат томонидан назорат қилиш;

Суғурта фаолиятини тартибга солишнинг асосий мақсади истеъмолчилар

хуқуқлари ва жамият манфаатларини ҳимоя қилишдир.

Суғурта фаолиятини тартибга солишда жаҳон иқтисодиётининг барча мамлакатлари учун хос бўлган бешта аниқ мақсадни алоҳида ажратиб кўрсатиш мақсадга мувофиқдир:

- 1) тўлов қобилиятини назорат қилиш;
- 2) маҳсулотларнинг очиклиги ва сифатини таъминлаш;
- 3) бозор барқарорлигини таъминлаш;
- 4) миллий суғурта компанияларини қўллаб-қувватлаш;
- 5) иқтисодий ривожланиш таъминлаш.

Суғурта фаолиятини тартибга солишнинг белгиланган мақсадларига тегишли тартибга солиш воситаларидан фойдаланишни кўзда тутати.

Суғуртага таълуқли адабиётларда пруденциал тартибга солиш ёки назорат қилиш борасида таъриф мавжуд эмас. Пруденциал сўзининг ўзи инглизча *prudential* - “эҳтиёткор”, “эҳтиёткорона”, “рискларни камайтириш (рад этиш)” сўзларидан келиб чиққан.

Пруденциал тартибга солишнинг мақсади – бу давлат, жисмоний ва юридик шахсларга суғурта ҳимоясини тақдим қилиш учун суғурта бозорининг барқарорлиги ва ишончлигини таъминлаш, шунингдек суғурта хизматлари истеъмолчиларининг манфаатларини ҳимоя қилишдир.

Шу муносабат билан пруденциал тартибга солишнинг вазифалари қўйидагилардан иборатлиги кўришимиз мумкин:

- Давлат ва суғурталанувчилар, шунингдек бошқа манфаатдор томонларнинг хуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилинишини таъминлаш;
- суғурта бозорини ҳимоя қилиш;
- суғурта ҳимояси нархини пасайтиришда суғурта бозорида рақобат муҳитини яратиш, замонавий технологиялар ва хизматларни жорий этиш ва бошқалар;

– умумий суғурта бозори ва ҳар бир суғурта компанияси фаолияти бўйича шаффофликни таъминлаш.

Пруденциал тартибга солиш аниқ бир суғурта компаниясининг банкротлигини олдини олишга қаратилган эмас, балки у тизим манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ва шу маънода макроиқтисодий аҳамиятга эга.

Юқорида айтилганларни ҳисобга олган ҳолда, суғурта фаолиятини пруденциал тартибга солишнинг қўйидаги функцияларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

1) *олидини олиш*; суғурта компанияларининг рискли фаолиятини минималлаштиришга қаратилган чора-тадбирлар;

2) *ҳимоя*; суғурта компаниялари ўз мажбуриятларини бажармаган тақдирда суғурталанувчилар ва бошқа манфаатдор томонларнинг манфаатларини кафолатлашга қаратилган чоралар.

Пруденциал тартибга солишнинг олдини олиш функцияси таркиби қўйидаги жиҳатлари орқали очиб берилган:

1) суғурта фаолиятини билан шуғулланмоқчи бўлган хўжалик юритувчи субъектларга уларнинг мажбурий рўйхатдан ўтказилиши ва лиценциялаш кўринишидаги чекловларнинг жорий этилиши;

2) суғурта компаниялари капиталининг етарлилиги, ликвидлиги ва тўлов қобилияти билан боғлиқ суғурта фаолиятининг минимал иқтисодий стандартларини шакллантириш, шунингдек фаолиятининг асосий параметрларини белгилайдиган ва шу билан бирга улар фаолиятининг рисклилиқ даражасини камайтирадиган талаблар (демпинг ва ҳ.к);

3) умуман суғурта тизимининг барқарорлиги ва ишончлигини кузатиш мақсадида суғурта компанияларининг белгиланган иқтисодий стандартларга мувофиқлигини назорат қилиш.

Шундай қилиб, Ўзбекистон суғурта бозорини тартибга солишнинг пруденциал тамойилларига ўтиши аллақачон ҳал қилинган масала. Хорижий пруденциал суғурта

назорати амалиётини таҳлил қилиш ва уни тушиниш, шунингдек ушбу амалиётни Ўзбекистон шароитларига мослаштиришни янада чуқурроқ ўрганишни талаб қилиб қўяди.

Юқоридагиларни умумлаштирган ҳолда шуни таъкидлаш мумкинки, суғурта фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш жараёни ҳал қилиш керак бўлган муаммоларнинг жиддийлиги ва мураккаблиги билан белгиланади.

Иқтисодий ривожланишнинг даврий табиати ва суғурта фаолиятидаги юқори рисклилик суғурта соҳасини давлат томонидан тартибга солиш тизимини шакллантиришни талаб қилади, бу эса макро ва суғурта компаниялари даражасида юзага келиши мумкин бўлган салбий тенденцияларни минималлаштиришга ёрдам беради, шунингдек суғурта фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш таркиби, механизми, мақсадлари ва тартибга солиш воситаларини танлаш билан белгиланади.

Пруденциал тартибга солишнинг асосий вазифаси тизимли таваккалчиликларни назорат қилиш ва олдини олиш, шунингдек тартибга солиш объекти сифатида эса миллий суғурта бозори ва молия бозорининг тизимли ривожланишининг асосий тенденцияларини белгилайдиган суғурта компаниялари бўлиши керак.